مێژوو وەک کەرەستەی ڕۆمان

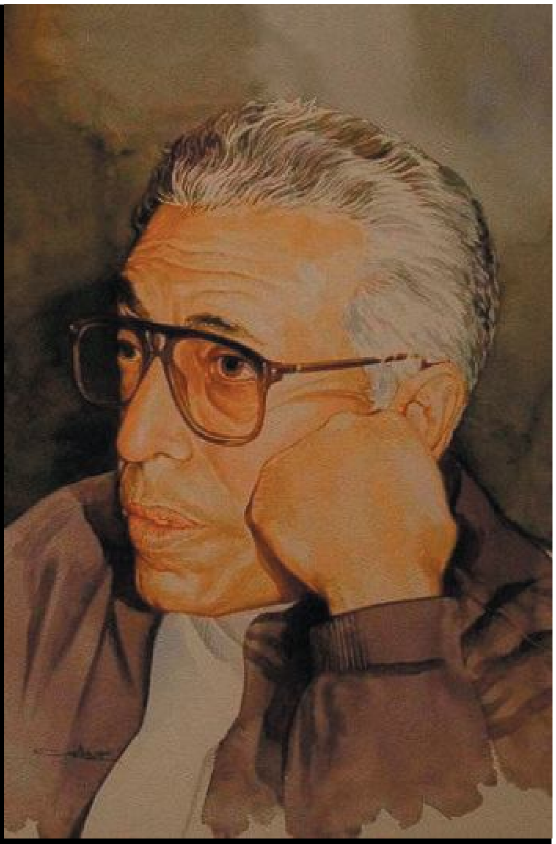

عەبدولرەحمان مونیف
لە عەرەبییەوە: ڕامان مەحمود

مێژوو لە هەموو بوار و بابەتەکانی تر زیاتر ساختەکاریی تێدا دەکرێت، ئەوەی دەینووسێتەوە ناتوانێت بێلایەن بێت، هەرچەندە ئەو نیازەیشی هەبێت، چونکە نووسینەکەی لە کلتوور، یان لە قەناعەتێکی پێشوەختەوە دەبێت، بەوپێیەش بە شێوەیەک دەڕوانێتە ڕووداوەکان کە لەخزمەتی دید و بۆچوونەکانی خۆیدا بێت و پاساو بۆ ڕاستیی بیروبۆچوونەکانی دێنێتەوە.. ئەمە یەکەم؛ دووهەمیش: ئەو کەسەی مێژوو تۆمار دەکات و دەنووسێتەوە و لە زۆرینەی بارەکاندا ئاراستە و سیمای دیاریکراوی دەداتێ، کەسی

گۆڤارێکی فکرییە، دەزگای والا دوو مانگ جارێک دەریدەکات

مێژوو وەک کەرەستەی رۆمان

دەیان باوك! بەوجۆرەش مێژوو، بە تایبەتی مێژووی فەرمی، بایەخ بە دەرەنجام و ئەو تاکە دەدات، کە ئەو مێژووەی دروستکردووە. ئیتر لەو نێورەوتە و لەو دیدەوە واقیع و رووداوەکـان ون و تێکەڵ بەیەك دەبن، یان پانتایی و راڤە و لێکدانەوەی جیاواز و زۆرجاریش نادروست دەدەن، بەجۆرێك کە ئیتر گەیشتن بە راستیە بابەتیەکان زۆر ئەستەم و دژوار دەبن. لێرەشدا ئامرازی دیکە دێنە مەیدان بۆ سۆراخ کردن و لێکۆڵینەوە لە راستیی واقیع و رووداوەکان، رۆمانی مێژوویی یەکێکە لەو ئامرازانە.

رۆمانی مێژوویی پشت بە بابەتێکی مێژوویی دەبەستێت، بـەڵام نە خـودی مێژووەکەیە و نە ئەلتەرناتیڤیش و هێندەی پشتبەستنەکەشی بە مـێژوو، خـودی مێژووەکە وەك رەوتـی زەمەنی بێت، یان واقیع و رووداوەکـان دووبارە ناکاتەوە، بەڵکو هاوتەریبی مێژوو دەڕوات، لێی جیادەبێتەوە، بەڵام دەرەنجام ئەو مێژووە نییە کە زانـراوە، یان دەویسترێت.

رۆمانی مێژوویی، لە لایەنێکیەوە، لەگەڵ رووداو، کەسە واقیعیەکان، شوێنەکاندا بە دیدێکی نوێ و جیاواز مامەڵە دەکات، بەڵام بێ ئەوەی گۆڕینی رووداو و واقیعە کردەییەکان بگەیەنێت. واتە ئیشی رۆمانی مێژوویی باسکردنی هەموو وردەکاریەکانی هاودەمی رووداوێـك لە رووداوەکـان نییە بەپێی ریزبەندیەکی دیاریکراو، بەڵکو لە مێژوو تەنها ئەو واقیع و رووداوانە هەڵدەبژێرێت کە بەلایەوە گرنگە و ئامانجی دیاریکراویان لێ بەدی دێنێت و دەیانکات بە بنچینەی هەنگاوی پەیبردن بە ژیانی سەردەمێك لە سەردەمەکان. رۆمانی مێژوویی لەڕێی مرۆڤەوە ئەو کارانە دەکات نەك لەمیانەی رووداوەکانەوە، واتە لەرەنگدانەوەی رووداوەکـانـەوە لەسەر ئەو مرۆڤانەی لەو سەردەمانەدا ژیاون خودی رووداوەکان دەخوێنێتەوە..ئاخۆ کردار و پەرچەکردارەکانیان دەرهەق بەوەی روویداوە چۆن بووە.. ئەو پاڵنەرە مرۆیی و کۆمەڵایەتیانە چی بوون وای لێکردوون بەوجۆرە بیربکەنەوە و هەڵسوکەوت بنوێنن. هەر ئـەوەش نا، رۆمانی مێژوویی بە پلەی سەرەکی پشت بە وێنەگرتنی ژیانی میللی دەبەستێت، نەك وێنەگرتنی کەسێتیە گەورە و گرنگەکان.. تەنانەت گەر وێنەی ئەو کەسێتیانەش بگرێت لەوەدا دوودڵ نابێت لە دەرخستنی مۆرکی جیاواز لەنێوان ژیانی رۆژانە و گرنگی و بایەخ، یان کۆتایی ئەو کەسێتیانە، واتە دەرخستنی دژایەتی و نەگونجان و ناتەبایی نێوان واقیع و ئایدیا.

کەسێتیە لاوەکیەکانیش لەوجۆرە رۆمانانەدا، زیاتـر جێ بایەخی رۆمـانـنووسـان بـوون، بۆیە تێبینی دەکەین زۆریـنـەی رۆمانە مێژووییەکان بایەخی تایبەت بە ژیانی میللی کەسانی سادە و ئاسایی دەدەن، چونکە لەو ژینگە و کەسانەوە دەکرێت ئـەو ژیانە بهێنرێتەوە پێش چاو کە

رۆمانی مێژوویی، لە لایەنێکیەوە، لەگەڵ رووداو، کەسە واقیعیەکان، شوێنەکاندا بە دیدێکی نوێ و جیاواز مامەڵە دەکات، بەڵام بێ ئەوەی گۆڕینی رووداو و واقیعە کردەییەکان بگەیەنێت

وەك بیرۆكە و خەون و كێشە و ململانێ بووە، هەروەك لە میانەیەوە هەلومەرجی رووداوەكان و ئاكاری خەڵكی ئەو سەردەمانە و جۆری ژیان و پەیوەندیە باڵادەستەكان دەردەكەوێت. ئەگەر لەو رەوتەشدا كەسێتی گەورەش دەربكەوێت، لە پێناوی دەرخستنی بایەخ و گرنگیی رووداوێك لە رووداوەكان و گواستنەوەیەتی لە باری ئاساییەوە بۆ باری ئاوێتەیی.

كەواتە كەسە لاوەكیەكان لە رۆمانی مێژووییدا ژیان دەگێرنەوە بە هەموو دەوڵەمەندی و فرەییەكانیەوە و لەرێی ئەوانەوە لەكۆشكەكان دێینە دەرەوەو، دەچینە شەقامەكانی پشتەوە و لەو شوێنانەشدا ئەو ژیانەمان بۆ دەردەكەوێت كە هەبووە، بەبێ ساختەیی و سەپاندن. لەوەش زیاتر، دەكرێت هەر تراژیدیایەكی مێژوویی لە چارەنووسی مرۆڤێكی سادەی میللەتەوە وێنا بكرێت وەك مەكسیم گۆركی دەڵێت. ئەمەش وامان لێدەكات لە پەنجەرە لاوەكیەكانەوە بروانینە مێژوو و لەو پەنجەرانەوە دەرفەتی رۆمانێكمان بۆ بڕەخسێت كە بەبێ چاودێری و كۆت و بەند و ساختەكاری پانتاییەكی گەورەتری هەقیقەتی ژیانمان بۆ دابین ببوایە.

ئەگەر كەسێك هەبێت لەبارەی رووداو و كەسێتیە گەورەكانەوە بنووسێت، ئەوا دروستكەری راستەقینەی مێژوو لە زۆرینەی بارەكاندا ئامادە نین و رۆمانی مێژووییش دەیەوێت باس لەوە بكات، تا ئێمەیش لەوێوە ململانێ و دوژمنایەتیەكانی مێژوو ببینین. بێگومان ئەمەش ئەوە دەخوازێت جارێكی تر بە شێوەیەكی رەخنەییانە رابردوو بخوێنینەوە و بە ئێستای هاوبەند بكەینەوە، چونكە مێژوو، سەرباری ئەوەی هەمەكیەكی پێكەوە گرێخواردووە، بەڵام ناتوانین لە رووداو و واقیعەكانی تێبگەین ئەگەر بە رووداو و واقیعەكانی پێشووتری و هۆكارەكانی هاتنە ئارایەوە نەیبەستینەوە. بەم مانایەش رۆمانی مێژوویی بە هەموو مۆدێلە جدیەكانیەوە، چەندە رووداو، كەسێتی، واقیع و دیاردەكانیش لە رابردووەوە وەردەگرێت، لە پێناوی مامەڵەكردن

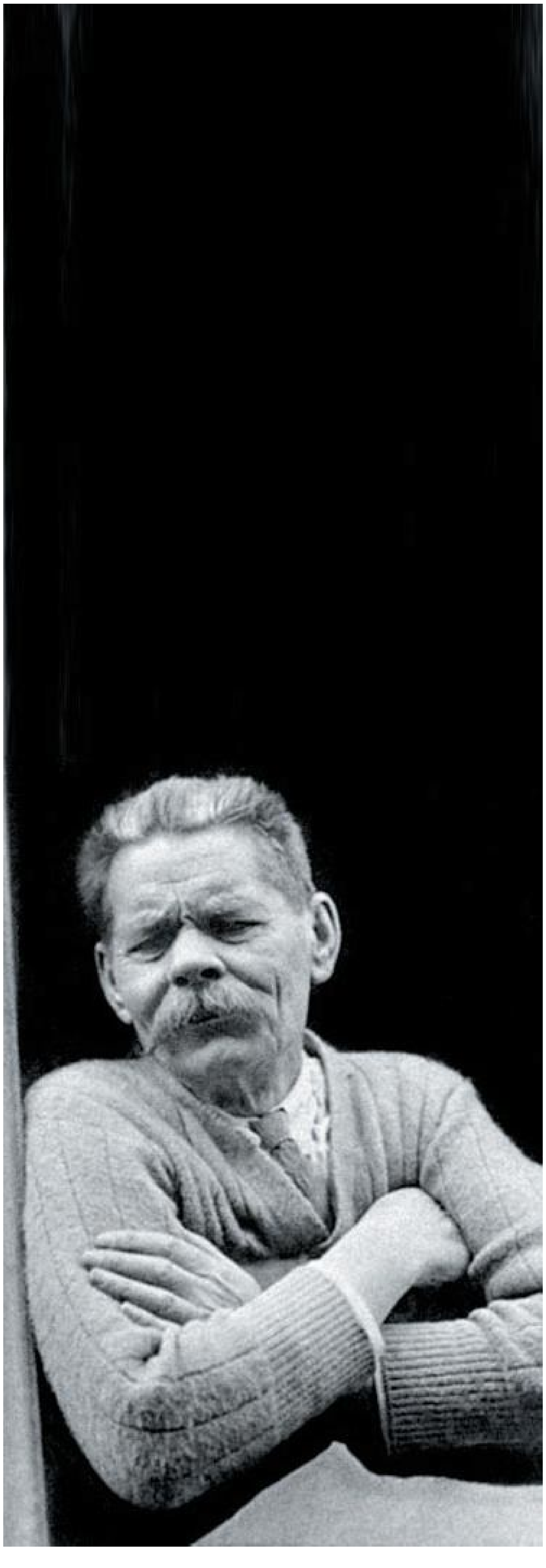

»»

كەواتە كەسە لاوەكیەكان لە رۆمانی مێژووییدا ژیان دەگێرنەوە بە هەموو دەوڵەمەندی و فرەییەكانیەوە و لەرێی ئەوانەوە لەكۆشكەكان دێینە دەرەوەو، دەچینە شەقامەكانی پشتەوە

لەگەڵ واقیع و کێشەکانی ئێستادا ئەو کارە دەکات. بە چەند وشەیەکی تر: رۆمانی مێژوویی بە مانا جدیەکەی، کاتێك پەنا بۆ رابردوو دەبات، لەو رابردووە تەنها ئەو شتانە وەردەگرێت کە لەگەڵ ئێستادا دەگونجێن و وەڵامیان بۆی دەبێت. بەڵام ئەگەر بۆ خۆشی و وروژاندن بابەتی لاوەکی و پەراوێزخراوی لە رابردوو وەرگرت، کەواتە سێبەر و تارماییەکانی رابردووی خواستووە و لە زۆر باریشدا ئەوجۆرە رۆمانانە بەرلەوەی مەرەکەبی نووسەرەکەی وشك بێتەوە کۆتاییان پێ دێت، چونکە ئەسڵەن بە شێواوی و ناتۆکمەیی خوڵقێنراون.

راستە مێژوو دەرگاکانی بۆ رۆماننووس واڵا دەکات، بەڵام بە تەگبیرێکی زۆر گەورە ئەوکارە دەکات، چونکە هێندەی بابەتی مێژوویی دەبێتە کەرەستەی بەردەست کە رۆماننووس چۆنی بوێت وا بەگەری بخات، بەڵام گرنگی و دواتر دەرەنجامیش دەکەوێتە سەر ئەو شێوازەی رۆماننووس لەگەڵ ئەو کەرەستەیەدا مامەڵەی پێدەکات. وەك چۆن داری دارستانەکان زۆرن، بەڵام زۆرینەیان دەکرێنە سووتەمەنی و کەمێکیان دەکرێنە کاری هونەر تا لە مێژوودا گەشتێکی درێژخایەن بکات و نەوە بە نەوە بۆ یەکتری بگوازنەوە و ببێتە بەڵگەیەکی نەمر لەسەر بلیمەتی مرۆڤ. کەواتە بابەتی مێژوویی هاوکات لەگەڵ لەبەردەستابوونی، دەبێتە داوێك بۆ رۆماننووس.

ئەگەر ئەو رۆمانانەش بخەینە روو کە پشتی بە مێژوو بەستووە، یان پەنای بۆ هەندێ لە رووداوەکانی بردووە، دەبینین لەرووی ژمارەوە گەلێ زۆرن، بەڵام زۆر کەمیان ماونەتەوە، چونکە مێژوو خۆی تەواو و ئامادەیە و ئەو زیادەیەش رۆماننووس دەیەوێت لە گۆشەنیگایەکی نوێوە بیخاتە سەری، تەنها مامەڵەکردنێکی جیاوازە لەگەڵ مادە مێژووییەکە و خوێندنەوەیەکی نافەرمی و بێوێنەیە لەتەك رووداوەکان. یان بە وشەیەکی تر، شکاندنی خوێندنەوەی پێشووترە بۆ ئەو مێژووە، نەك بە مەبەستی پێچەوانە بوون بەڵکو بە مەبەستی دووبارە پەیپێبردنەوە و دۆزینەوەی.

لە کۆ سیفەتە نووسراوەکانی مێژوو، بەتایبەتی مێژووی فەرمی، ئەوەیە کە دەیەوێت هەقیقەتێکی رەها بۆ خۆی بەگەر بخات و، گشتگیری بکات، بەڵام رۆماننووس لێرەدا بۆ ئەوە دێت شتێکی جیاواز بڵێت، شتێك خۆی دۆزیویەتەوە، کەسی تر پێشتر بەو شێوەیەی ئەو نەیوتووە، ئەمەش شایستەیی بە کۆششەکانی دەدات کە بمێننەوە و شتێکی نوێش بە مێژوو ببەخشێت.

رۆماننوس کاتێك کارێکی وا دەکات، بە مێژوونووس دانانرێت بە مانا باوەکەی، یان ببێتە ئەلتەرناتیڤی مێژوو، بەڵکو دەبێتە شێوازێك لە خوێنەری قۆناغێکی مێژوویی، بابەتێکی مێژوویی، بەڵام بە دیدێکی تایبەت و نوێ.

> راستە مێژوو دەرگاکانی بۆ رۆماننووس واڵا دەکات، بەڵام بە تەگبیرێکی زۆر گەورە ئەوکارە دەکات،

لەوانەوە کە باسکران، ئەو رۆمانانەی بە مەبەستی خۆشی وروژاندن یان بۆ نامۆیی و سەرسامکردنی بەرانبەر لە مێژووەوە هەندێ لە کەرەستەکانیان وەردەگرن، هیچ شتێك لەرووی جۆرێتییەوە نە بۆ مێژوو نە بۆ خودی رۆمانیش زیاد دەکەن..چونکە لە هەقیقەت دابراون و هاوکات لەو سەردەمەش دوورن کە تیایدا دەژین و هەر زیادکردنێکیش بە دروستکراو و کاتی دادەنرێت. بۆیە دەبێ زۆر بە وریایی و بە ئاگاییەوە مامەڵە لەتەك مێژوودا بکەین و ئەوەش یەکێکە لەو داوانەی مێژوو بۆ ئەو کەسانەی دادەنێت کە دەیەوێت گەمەی لەگەڵدا بکات. دەبێ هەموو ئەو دەستکەوتە گرنگ و گەورانەی مێژوو بە درێژایی رەوتی خۆی بەدیی هێناوە لەرۆمانی مێژووییدا ئامادەیی هەبێت و جێی بۆ کرابێتەوە، یان وەك لۆکاچ دەڵێت: دەبێ دەستکەوتەکانی رۆمانی واقیعی و هەموو ئەو دەرەنجامانەی بۆ رۆمانی مێژوویی بەدیهێناون بەگەر بخرێن.

گەورە رۆماننووسە مێژووییەکان دانیان بە گەورەیی ژیاندا ناوە، بۆیە ئەوان وەك ئەو رۆماننووسانە نین کە تەنها ویستوویانە دەوڵەمەندان دڵخۆش بکەن و مێژوو بکەنە شتێکی سەیروسەمەرە. دەبێ لەم بوارەدا دوو شتی بنچینەیی زیاد بکەین: یەکەمیان پەیوەندە بە ئاست، یان چەمکی راستگۆیی لە رۆمانی مێژوویی و دووەمیش بە زمانی ئەو رۆمانەوە. راستگۆیی لە رۆمانی مێژووییدا پەیوەندە

گۆڤارێکی فکرییە، دەزگای واڵا دوو مانگ جارێك دەریدەکات

بە ژانرە سەرەکی و گەوهەریەکانی رووداوەوە و ناچنە سەر وردەکاریەکانی تاکەکان..بۆیە لەپێناوی وێنەگرتنی رووداوێکی مێژوویی دیاریکراودا پێویست بەوە ناکات خەسڵەت و سیما کەسێتیەکان و وردەکاریەکانی ژیانی رۆژانەی پەیوەند بەتاکەوە هەمان ئەوانە بێت کە مێژوونووسان باسی دەکەن.. دەکرێت سوود لە هەندێکیان وەربگیرێت. ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت بۆ پێدانی هەندێ سیفەت بەو کەسێتیە گرنگانە دەست بە پێچەوانەکەی ئەم بۆچوونەوە بگیرێت. ئەوەی لەم بوارەدا زۆرترین گرنگیی هەیە، سیفەتە بنچینەیی و زۆر قووڵ و گەوهەریەکانە کە لە پێکهێنانی رووداوەکاندا بەشدار دەبن. ئەرکی رۆماننووس دەرخستنی هەموو ئەو کەسێتیە ناودار و گرنگانەیە بەبێ ماکیاژکردن، هاوکات وێنەگرتنیان لە هەموو بارودۆخ و هەلومەرج و کاتەکاندا تا بەتەواوی بناسرێن.

زمانی رۆمانی مێژوویی جێی قسە لەسەر کردنە.. گەڕانەوە بۆ زمانێکی کۆن کە قسەی پێ ناکرێت بە مەبەستی ئاماژەدان بەوەی رۆمانەکە راستگۆیانە و وردەکارانە ئیشی تێدا کراوە، خودی رۆمان دەخاتە بەر تەڵزگە. ئەگەر رۆمانووسانی ئاسایش بۆ هەمان مەبەست پەنایان بۆ لاسایی کردنەوەی زمانی کۆن و تەقلیدی و هێنانەوەی بڕێکی زۆر لەو وردەکریانە بردبێت کە هی ئەو قۆناغەن، ئەوا ئەو دوو ژانرە رۆمانیان قورس کردووە، لە بری بەرزکردنەوەی بۆ ئاسۆیەکی نوێ، بێگومان بەم هۆیەوە دەبێ رۆماننووس زمانی گونجاو بۆ رۆمانەکەی هەڵبژێرێت. گۆرگی لەبارەی زمانی رۆمانەوە دەڵێت: ئەو نووسەرەی دەیەوێت باس لە سەردەمی منالیی بکات نابێت بە پاساوی راستگۆیی بە زمانی منال قسە بکات، بەڵکو دەبێ بە هەستی مندالی، بەو شێوەیەی منال بیر دەکاتەوە قسە بکات و هەر بەم جۆرەش منالی راستگۆیانە بەرجەستە دەکرێت.

سەرچاوە:

– کتێبی (رحلة ضوء)، عبدالرحمن منیف، (المؤسسة العربية للدراسان والنشر)، چاپی دووهەم 2003.